

การศึกษาเปรียบเทียบทัศนะและหลักปฏิบัติเรื่องพุทธสันติวิธีกับ
อารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศก*

A Comparative Study of the Views and Practice of
Buddhist Peaceful Means and Santi Asoke Community's
Civil Disobedience

จันทรา เฮงสมบุรณ์**

Juntra Hengsomboon

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดและหลักปฏิบัติของหลักพุทธสันติวิธีกับอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศก ในการศึกษาครั้งนี้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดและหลักปฏิบัติของพุทธสันติวิธีของพระพุทธเจ้าในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และแนวคิดอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศก

ผลจากการศึกษาพบว่า หลักพุทธสันติวิธีกับแนวคิดอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศกมีความสอดคล้องกัน และเป็นแนวทางหนึ่งของพุทธสันติวิธี ในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต แต่ยังไม่ใช่แนวทางของพุทธสันติวิธีที่สมบูรณ์ เนื่องจากกระบวนการเรียกร้องและเป้าหมายของชุมชนสันติอโศกนั้นแตกต่างจากพุทธสันติวิธีที่มุ่งเรียกร้องโดยไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น และมี

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบทัศนะและหลักปฏิบัติเรื่องพุทธสันติวิธีกับอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศก” โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สุวรรณบุบผา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์.

** นิสิตปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. ติดต่อได้ที่: pouyjunh@gmail.com

เป้าหมายเพื่อการปกป้องสถาบันศาสนา และเพื่อความสงบของสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ตามแนวทางอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศกถือได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งของสันติวิธีได้ในรูปแบบแนวทางในการเรียกร้องโดยปราศจากความรุนแรง

คำสำคัญ: พุทธสันติวิธี; อารยะขัดขืน; ชุมชนสันติอโศก

Abstract

This article is of the comparative study of the views and practice of Buddhist Peaceful Means and Santi Asoke Community's civil disobedience. This article explains that the Buddhist Peaceful Means is the way that the teachings of Buddha is used to resolve conflicts and Santi Asoke Community's civil disobedience is based on this concept of Buddhist doctrines.

The comparative goal of this study argues that the concepts of Santi Asoke's civil disobedience are consistent with Buddhist Peaceful Means in terms of livelihood, but are not completely consistent with other variables within the concepts. The core purpose and process of the Santi Asoke Community's civil disobedience differ from Buddhist Peaceful Means since the latter focuses on the process and not the cause of the conflict and aims to constitute a sustainable peace in order to protect religious institutions. However, Santi Asoke Community's civil disobedience should also be regarded as a non-violent approach since it promotes protests without violence.

Keywords: Buddhist Peaceful Means; Civil Disobedience; Santi Asoke Community

บทนำ

ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งในสังคม ไม่เว้นแม้แต่ในครอบครัว หรือสังคมเพื่อนร่วมงาน บางครั้งความขัดแย้งเกิดขึ้นเพราะความแตกต่างของ เชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ ศาสนา ความเชื่อ ตลอดจนความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับความคิดเห็นในเรื่องทั่วไป จนถึงเรื่องของอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน แต่ความขัดแย้งหรือความแตกต่างไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความแตกแยกเสมอไป การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งก็มีหลากหลายวิธีเช่นกัน ปัจจุบันมีการใช้แนวคิดสันติวิธีในการแก้ปัญหความขัดแย้งในสังคมมากยิ่งขึ้น เป็นผลทำให้ในช่วงปีที่ผ่านมาสันติวิธีกลายเป็นประเด็นที่มีการให้ความสนใจกันมาก

จากเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองของประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ปัญหาด้านความขัดแย้งทางการเมืองได้ทวีความรุนแรงและแผ่ขยายอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งสันติวิธีที่ถูกนำมาใช้พบเห็นกัน ได้แก่ หลักอารยะขัดขืน (Civil disobedience) นับเป็นความพยายามหนึ่งที่จะหาวิธีการแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยกระบวนการอารยะขัดขืนได้ถูกนำมาใช้ในการเรียกร้องในสังคมไทย เนื่องจากอารยะขัดขืนถูกอ้างว่าเป็นการใช้สันติวิธีที่มุ่งเปลี่ยนแปลง กฎหมายหรือนโยบายของรัฐบาล โดยมุ่งกระตุ้นให้สังคมโดยรวมเห็นว่ามี ความยุติธรรมที่เกิดขึ้น มีลักษณะเด่นอยู่ที่เป็น การละเมิดกฎหมาย เป็นการกระทำสาธารณะโดยแจ้งให้ทางบ้านเมืองทราบก่อน และผู้กระทำยอมรับผลของการละเมิด กฎหมายนั้น สิ่งสำคัญคือ เมื่อสังคมเห็นคนดีถูกกฎหมายบ้านเมืองลงโทษก็จะ กระตุ้นสำนึกแห่งความยุติธรรมในสังคมขึ้น จนไปแก้ไขกฎหมายหรือนโยบายของ รัฐเสียใหม่ ซึ่งในแง่มุมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าถ้าไม่ยอมให้กฎหมายบ้านเมือง ลงโทษก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นอารยะขัดขืนได้นั่นเอง

การเข้ามามีบทบาททางการเมืองได้ขยายวงกว้างไปยังทุกองค์กร กลุ่ม องค์กรทางศาสนาที่น่าสนใจอีกกลุ่มซึ่งได้มีการใช้หลักสันติวิธีที่เรียกว่า “อารยะ ขัดขืน” กลุ่มศาสนากลุ่มนั้นคือ “สันติอโศก” จากกรณีการออกมาเคลื่อนไหวของ กลุ่มสันติอโศก นำโดยนายรักษ์ รักษ์พงษ์ หรือโพธิรักษ์ ในการชุมนุมร่วมกับกลุ่ม

พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยขับไล่รัฐบาล กลุ่มสันติอโศกได้แสดงถึงการออกมาเรียกร้องร่วมกับกลุ่มพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตยว่าเป็นการใช้หลักสันติวิธีในรูปแบบของอารยะขัดขืนซึ่งกลุ่มสันติอโศกได้ยึดถือปฏิบัติตามแนวคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นหลักเช่นกัน

ในมุมมองทางด้านศาสนาในเรื่องสันติวิธีนี้ สันติวิธีได้มีปรากฏอยู่ในศาสนาทุกศาสนา แต่ละศาสนาต่างมีหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับหลักสันติวิธี ในส่วนพระพุทธศาสนาได้มีผู้ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสันติวิธีในพุทธศาสนาพบว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เรียกได้ว่ามีการใช้หลักสันติวิธีมาตั้งแต่พุทธกาล การแก้ปัญหาพระพุทธรูปที่มีความโดดเด่น ในฐานะเป็นศาสนาที่เผยแผ่ศาสนาโดยไม่เคยมีสงคราม ซึ่งพุทธศาสนาได้มีหลักคำสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดสันติวิธีในหลายแง่มุม และประกอบกับการที่ประชากรในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมพุทธ เป็นสาเหตุหนึ่งทำให้เกิดความน่าสนใจในการศึกษาแนวคิดสันติวิธีในพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกอีกอย่างว่า “พุทธสันติวิธี”

จากความสำคัญข้างต้นจึงเป็นเหตุจูงใจให้ผู้เขียนศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศกกับหลักพุทธสันติวิธี ซึ่งในการทำการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้ศึกษาเพื่อเข้าข้างหรือต่อต้านกลุ่มสันติอโศกแต่อย่างใด แต่ต้องการที่จะศึกษาถึงหลักสันติวิธีที่กลุ่มสันติอโศกยึดหลักปฏิบัติในการประท้วงที่เรียกว่า อารยะขัดขืน ที่ว่ามีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกับหลักพุทธสันติวิธีอย่างไร เนื่องด้วยเหตุที่ว่าชุมชนสันติอโศกได้อ้างว่านำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกัน ในการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการสันติวิธี อารยะขัดขืนพุทธสันติวิธี และแนวทางปฏิบัติอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศก เพื่อให้มีความเข้าใจและเป็นแนวทางในการเปรียบเทียบประยุกต์กับเหตุการณ์ความขัดแย้งอื่นในสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเป็นการวิจัยภาคเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ เพื่อศึกษาทัศนะและแนวปฏิบัติของพุทธสันติวิธี และแนวคิดเรื่อง “อารยะขัดขืน” ของชุมชนสันติอโศก ตลอดจนการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดและหลักการปฏิบัติของพุทธสันติวิธีและสันติวิธีตามแนวทางของชุมชนสันติอโศก

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบทัศนะและหลักปฏิบัติเรื่องพุทธสันติวิธีกับอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศก” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary Research) และรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ “อารยะขัดขืน” ของชุมชนสันติอโศก จะอาศัยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ของชุมชนสันติอโศก เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามประเภทของสมาชิกในชุมชนสันติอโศก ดังนี้ นักบวชชาย นักบวชหญิง จำนวน 6 ท่าน ปะหริกรัก จำนวน 2 ท่านและฆราวาส จำนวน 2 ท่าน

ในการศึกษาครั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นกลาง โดยไม่เป็นการเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีการสัมภาษณ์นักวิชาการสันติวิธี และนักวิชาการพุทธศาสนาเพิ่มเติม ได้แก่ นักวิชาการพุทธศาสนา จำนวน 5 ท่าน และนักวิชาการสันติวิธี จำนวน 5 ท่าน และได้นำข้อมูลจากการศึกษาภาคเอกสารและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวความคิดในเรื่องพุทธสันติวิธีและแนวคิด “อารยะขัดขืน” ของชุมชนสันติอโศกว่าทั้งสองแนวคิดมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

ข้อค้นพบ

พุทธสันติวิธี หมายถึง แนวทางปฏิบัติ วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แก้ไขความขัดแย้งอย่างยั่งยืน โดยอาศัยหลักธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งแนวทางปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แก้ไขความขัดแย้งนั้นไม่ได้มีนัยเพื่อแก้ไขความขัดแย้งเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้แก่ผู้ปฏิบัติและคู่กรณีให้เกิดสันติอย่างแท้จริงและยั่งยืน โดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้นอยู่บนแนวคิดพื้นฐาน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับคือ

- ระดับบุคคล คือ หลักคำสอนและแนวทางปฏิบัติในระดับปัจเจกบุคคล ที่ควรยึดถือปฏิบัติในการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งได้แก่ หลักคำสอนในเรื่องความไม่ประมาท หลักไตรลักษณ์ ขันติธรรม พรหมวิหารธรรมและทางสายกลาง เป็นต้น

- ระดับสังคม คือ หลักคำสอนที่เน้นระดับสังคม ในเชิงโครงสร้าง ได้แก่ ความสามัคคี อปรีหานิยธรรม สาราณียธรรม สังคหวัตถุธรรม และหลักศีลธรรม เป็นต้น

วิธีการในการแก้ไขความขัดแย้งตามหลักพุทธสันติวิธีนั้น จากการศึกษาพบว่า แนวทางปฏิบัติตามหลักพุทธสันติวิธีสามารถสรุปได้เป็น 2 ประการ ดังนี้

- พุทธสันติวิธีภายใน คือ หลักคำสอนในการฝึกปฏิบัติเริ่มต้นที่ผู้ปฏิบัติจะต้องทำความเข้าใจ รู้เท่าทันสภาวะจิตของตนซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนในรูปแบบของหลักคำสอนเกี่ยวกับอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ ดังที่ แมคคอนแนล (2538: 5) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งในแง่ของความทุกข์ไว้ว่า ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์อย่างหนึ่งและเป็นสิ่งที่พบได้ในทุกสังคมโดยทั่วไป มนุษย์มีทุกข์อยู่สองระดับ ความทุกข์ระดับหนึ่งนั้นเป็นเพราะทัศนะหรือความคิดเห็นที่ต่างกัน ทุกข์ระดับที่สองขึ้นอยู่กับเราจะจัดการกับความแตกต่างนั้นอย่างไร ถ้าจัดการไม่ดีก็มีโอกาสจะเกิดความทุกข์ประการที่สองได้มาก สมุทัย รู้ถึงสาเหตุของความทุกข์ นิโรธ ความดับทุกข์ และมรรค 8 คือ แนวทางในการแก้ไขปัญหาเป็นคำสอนที่ครอบคลุมในการปฏิบัติในทุกด้านได้แก่ กาย วาจา และใจ ตลอดจนถึงก่อให้เกิด

ปัญญาซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในเรื่องไตรสิกขา (พระธรรมปิฎก, 2546: 603) คือ กระบวนการพัฒนามนุษย์เพื่อให้มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีจุดหมายหมายเพื่อให้ เกิดสันติภาพทั้งภายในคือนิพพาน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วผู้คนส่วนใหญ่จะมอง สันติภาพเป็นแค่เรื่องภายนอก เป็นเรื่องเชิงโครงสร้างของสังคม โดยลืมนองลึกเข้าไป ในจิตใจว่าสันติภาพทั้งหลายในภายนอกนั้นจะเกิดขึ้นมากได้ก็ต่อเมื่อผู้ปฏิบัติมี จิตใจที่ต้องการให้เกิดสันติ และมีความสงบภายในจิตใจผู้ปฏิบัติเป็นสิ่งแรก และ ความสงบ สันติภาพในระดับสังคมก็จะส่งผลมาในที่สุด ซึ่งกล่าวได้ว่า กระบวนการ ปฏิบัติพุทธสันติวิธีภายในนี้เป็นพุทธสันติวิธีในฐานะของแนวทางการดำเนินชีวิต ในระดับบุคคลที่ก่อให้เกิดสันติภาพต่อตัวบุคคล และยังส่งผลมาสู่ระดับสังคมหรือ ในเชิงโครงสร้างในลำดับต่อไป

- พุทธสันติวิธีภายนอก คือ วิธีการในการแก้ไขปัญหากับความขัดแย้งที่ ได้รวบรวมมาจากพระไตรปิฎก อรรถกถาและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า วิธีการแก้ปัญหา หรือการจัดการกับความขัดแย้งในพุทธศาสนานั้นมีหลายวิธี ด้วยกัน

จากการศึกษาในเรื่องของลักษณะของพุทธสันติวิธี (พระมหาพรหม ฐมมหาโส, 2554: 201-203) ได้อธิบายว่าพุทธสันติวิธีนั้นมี 3 ลักษณะ กล่าวคือ พุทธสันติวิธีในฐานะวิธีการจัดการกับความขัดแย้ง พุทธสันติวิธีในฐานะเครื่องมือ ในการดำเนินชีวิต และพุทธสันติวิธีเป็นเครื่องมือในการเรียกร้อง ซึ่งพุทธสันติวิธี ทั้ง 3 ประการนี้ จะต้องมีความปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธสันติวิธีภายในเป็นพื้นฐาน แต่สำหรับการปฏิบัติภายนอกนั้นผู้วิจัยจะจำแนกเป็นวิธีการของพุทธสันติวิธีใน ลักษณะทั้ง 3 ประการ ดังนี้

1. วิธีการของพุทธสันติวิธีในฐานะวิธีการจัดการกับความขัดแย้ง กล่าวคือ วิธีการของพุทธสันติวิธีในทางปฏิบัติภายนอกในฐานะวิธีการจัดการกับ ความขัดแย้งนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง ดังนี้

1.1 อธิกรณสมณะ คือ ธรรมที่เป็นเครื่องระงับอิริยธัมม์ หรือธรรมที่เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา ประกอบด้วย 7 ประการได้แก่ 1) สัมมุขานีนัย 2) สติวินัย 3) อมูพหวินัย 4) ปฏิญญาตถกณะ 5) ตัสสปาปิยสิกา 6) เยภุยยสิกา 7) ตินวัตถการกวินัย (อิทธิเทพ ผาหา, 2549; 33-39)

1.2 การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง คือ วิธีการหนึ่งของพุทธสันติวิธี ภายนอกที่มุ่งเน้นให้เกิดสันติภาพที่ยั่งยืน ซึ่งพุทธสันติวิธีไม่ใช่วิธีการเพียงแค่แก้ไขความขัดแย้งเท่านั้นแต่ยังเป็นวิธีการที่ป้องกันไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งโดยแนวทางปฏิบัติมีใช้เฉพาะวิธีการแก้ไขปัญหาก็ยังสามารถนำมาปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาหรือรู้เท่าทันความขัดแย้งและปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้นได้ โดยการปฏิบัติพุทธสันติวิธีภายในเพราะเป็นการปฏิบัติจิตใจให้มีความอดทน รู้เท่าทันอารมณ์ กิเลส ตัณหา และความต้องการที่ไม่มีสิ้นสุด ซึ่งหากจิตภายในสงบ พฤติกรรมการกระทำที่กระทำหรือปฏิบัติออกมา ก็จะสงบ ความรุนแรง ปัญหาต่างๆ ในสังคมก็จะไม่เกิด ดังนั้นสังคมก็จะสงบได้หากทุกคนปฏิบัติได้เช่นนี้ สังคมก็มีสันติภาพและเป็นสันติที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ชาลกร เทียนส่องใจ (2553: 233-236) ได้ศึกษาและสรุปหลักการและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ ประกอบด้วย 9 ขั้นตอนซึ่งได้แก่ 1) คุมสติ (Mindfulness) 2) ทำหน้าที่กัลยาณมิตร (Education Process) 3) สื่อสารอย่างลึกซึ้ง (Deep Communication) 4) วิเคราะห์เรื่องราว (Issues Analysis) 5) เข้าถึงวิธีการ (Approaching to Strategies) 6) คิดอย่างแยบคาย (Thinking Wisely) 7) หาจุดสนใจ (Interest Finding) 8) เสนอทางเลือก (Option Creating) 9) สร้างสัมพันธ์ภาพอันดี (New Relationship Building)

การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งจะประสบผลสำเร็จได้นั้น จะคำนึงถึงแต่อารมณ์ความรู้สึกของคู่ขัดแย้งอย่างเดียวไม่เพียงพอ เพราะถึงแม้คู่กรณีจะเริ่มมีความรู้สึกที่ดีต่อกันแต่ถ้าหากขาดกระบวนการในการเจรจาที่ดีก็อาจเกิดปัญหาได้หรือไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม วิธีการดังกล่าวก็สามารถเข้ามาเสริมกับวิธีการไกล่เกลี่ยแบบตะวันตกได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะการระงับความ

ขัดแย้งแบบตะวันตกนั้นมักจะให้ความสำคัญแก่ประเด็นปัญหาและกระบวนการมาก ขณะที่เรื่องคนและอารมณ์ความรู้สึกดูเหมือนจะไม่ค่อยได้รับความสนใจมากนัก ตรงนี้เองที่กระบวนการใกล้เคียงแบบพุทธจะเข้ามาเสริมได้ เพราะให้ความสำคัญแก่เรื่องความดีดีและอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นอุปสรรคต่อการรับความขัดแย้ง กล่าวได้ว่ามิติด้านอารมณ์นั้นเป็นทั้งจุดเริ่มต้นของกระบวนการใกล้เคียงที่พึงปรารถนา และเป็นจุดสุดท้ายที่ชี้วัดว่าการใกล้เคียงนั้นประสบผลหรือไม่ การใกล้เคียงใดๆ แม้จะมีข้อสรุป แต่ถ้าไม่สามารถขจัดอคติและความระแวงต่อกันได้แล้วย่อมไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นความสำเร็จได้เลย (แมคคอนแนล, 2538: 286-289)

2. วิธีการพุทธสันติวิธีในฐานะเครื่องมือในการดำเนินชีวิตคือ แนวคิดที่สำคัญที่ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม โดยเป็นแนวทางที่ปราศจากความรุนแรงและยังสอนให้รู้จักและเข้าใจความแตกต่าง ความขัดแย้ง ตลอดจนแนวทางในการรับมือกับความขัดแย้งนั้น ในพุทธศาสนามีแนวคิดในเรื่องนี้ที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้สังคมเกิดสันติ เป็นเครื่องมือในการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในระดับบุคคล และระดับสังคมได้แก่ หลักคำสอนในเรื่องเบญจศีลและเบญจธรรม

นอกจากนี้แล้วพระมหาหรรษา (2554: 201-202) ได้อธิบายถึงหลักการอื่นๆ เช่น ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ทิศ 6 สังคหวัตถุ 4 ประการและพรหมวิหาร 4 เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นหลักการหรือหลักคำสอนในเชิงรุกและเชิงรับ ซึ่งมนุษย์สามารถใช้เป็นหลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเอง และเข้าไปเกี่ยวข้องกับมนุษย์คนอื่นๆ ในสังคม หลักการต่างๆ นี้ล้วนเป็นแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และเกิดสันติสุขทั้งภายในและภายนอก

3. วิธีการพุทธสันติวิธีในฐานะเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการหลักสันติวิธีในแง่มุมของปฏิบัติการไร้ความรุนแรง อันได้แก่ การประท้วง อารยะขัดขืน การไม่ให้ความร่วมมือ วิธีการทางสันติเหล่านี้ล้วนมีความต้องการที่จะ

เรียกร้องความต้องการของตนหรือเรียกร้องความเป็นธรรม ในพุทธศาสนาก็มีรูปแบบในรูแบบนี้เช่นกัน โดยพระมหาหรรษาได้อธิบายในเรื่องนี้ไว้ว่า การเรียกร้องความต้องการ พระพุทธศาสนาให้คำจำกัดความหรือมีท่าทีต่อคำนี้หมายถึง การคว่ำบาตร (ปัตตนิกุชชนกรรม) ลักษณะของการคว่ำบาตรค่อนข้างจะสอดคล้องกับแนวคิดตะวันตกในเรื่องของถ้อยคำ แต่เมื่อกล่าวในรายละเอียดพบว่าเป็นการลงโทษที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำแก่คฤหัสถ์ ผู้กล่าวให้(ประสงค์)ร้ายต่อพระรัตนตรัย โดยสงฆ์ประกาศให้พระภิกษุทั้งหลายไม่ให้คบหา ไม่รับบิณฑบาต ไม่รับนิมนต์ และไม่รับไทยธรรมของคฤหัสถ์นั้น จนกว่าเขาจะรู้สึกถึงโทษที่ตัวเองได้กระทำแล้วหันกลับมาประพฤติตัวดี สงฆ์จึงประกาศระงับโทษให้พระภิกษุทั้งหลายได้คบหาอีกซึ่งเรียกว่า ปัตตอกุกุชชนกรรม คือ การหยายบาตร (พระมหาหรรษา รมมหาโส, 2554: 202)

กล่าวโดยสรุป พุทธสันติวิธีเป็นหลักแนวความคิดที่เล็งเห็นถึงประเด็นสำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งก็คือ พิจารณาและเข้าใจในความขัดแย้งนั้น ทำให้ทราบถึงสาเหตุของความขัดแย้ง คิดหาแนวทางแก้ไข ตลอดจนจนแนวทางป้องกัน พุทธสันติวิธีนั้นสามารถสรุปได้เป็น 2 หลักใหญ่ๆ คือ พุทธสันติวิธีภายในและพุทธสันติวิธีภายนอก ซึ่งพุทธสันติวิธีภายในจะเป็นส่วนของจิตใจเป็นหลัก พุทธศาสนาไม่ได้เน้นถึงกระบวนการแก้ปัญหาที่เป็นการกระทำอย่างเดียว แต่พุทธศาสนาจะเริ่มที่จิตใจของผู้ที่ขัดแย้งกับทั้ง 2 ฝ่ายและรวมไปถึงคนกลางให้ลดละซึ่งกิเลส อุกุศลมูล ซึ่งเป็นเหตุของความขัดแย้งทั้งหลาย โดยการใช้สติพิจารณาให้เห็นถึงมูลเหตุสำคัญ ผีอกผินจิตใจให้มีความสงบ เป็นกลาง และความมีเมตตา ความไม่เห็นแก่ตน รู้ทันอารมณ์ของตนเอง หากสามารถปฏิบัติได้ดังต่อไปนี้แล้ว ก็จะสามารถปฏิบัติในทางต่อไปได้นั้นก็คือ พุทธสันติวิธีภายนอก ในส่วนนี้จะเน้นเรื่องการกระทำทั้งทางกายและวาจา ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 3 ลักษณะ พุทธสันติวิธีในฐานะของแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ได้แก่ อธิกรณสมณะ การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง เป็นต้น พุทธวิธีในฐานะของหลักการดำเนินชีวิตและพุทธวิธีในการที่เป็นการเรียกร้องความต้องการ เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักการแก้ไขปัญหามาโดยแนวทางพุทธสันติวิธีนั้น จะให้ความสำคัญในการ

แก้ปัญหาในส่วนตัวบุคคล แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่ให้ความสนใจในเชิงโครงสร้างหรือสังคม เพราะวิธีการแก้ไขปัญหาก็เริ่มจากตัวบุคคลนั้นก็เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้างหรือสังคมเช่นกัน

อารยะขัดขืนของชุมชนสันตติโอศก

จากการสัมภาษณ์และศึกษาข้อมูล สามารถสรุปแนวความคิดอารยะขัดขืนของชุมชนสันตติโอศกคือ การดำเนินการขัดขืน ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบสังคม กฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคม เนื่องจากมีความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นในสังคม หรือมีความเห็นว่าการเกณฑ์ กฎหมายดังกล่าวที่ขัดขืนนั้นมีความไม่ถูกต้องไม่เป็นธรรม เป็นเหตุให้สังคมได้รับความเดือดร้อน ด้วยเหตุนี้ชุมชนสันตติโอศกซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่ในสังคมต้องออกมาทำการประท้วงโดยวิธีการแบบอารยะขัดขืน

แนวความคิดอารยะขัดขืนตามแบบของชุมชนสันตติโอศกนั้นอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยเน้นในเรื่องศีล ไม่ว่าจะเป็นหลักคำสอนของศีลสำหรับคฤหัสถ์หรือหลักคำสอนของศีลสำหรับสมณะ การไม่เห็นแก่ตัวหรือประโยชน์ส่วนตน การปลีกตัวออกจากสังคมและการยึดหลักพลังอำนาจ 4 ประการ สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2534: 60–69) ได้อธิบายแนวคิดพื้นฐานในเรื่องรากฐานของพลังอำนาจ 4 ประการในการปฏิบัติอารยะขัดขืนของชุมชนสันตติโอศก อันรากฐานของกำลัง 4 ประการที่จะเป็นเครื่องปลดปล่อยมนุษย์ให้พ้นจากความกลัวในมิติต่างๆ ทั้ง 5 มิติคือ ความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยการดำรงชีวิต (อาชีวะภัย) ความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยถูกสังคมตำหนิ (อสิโลกภัย) ความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยการสูญเสียศักดิ์ศรีเกียรติภูมิและความเชื่อมั่นในตนเอง (ปรีติสสารภัย) ความกลัวต่อภัยคือความตาย รวมทั้งความไม่มั่นคงในอนาคตข้างหน้า (มรณภัย) และความกลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยความไม่ประจักษ์ชัดถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับชีวิต (ทุกตภัย) ซึ่งหลักพลังอำนาจ 4 ประการนี้ ได้แก่ พลังที่เกิดจากปัญญา พลังที่เกิดจากความเพียร พลังที่เกิดจากการงานอันไม่มีโทษ และพลังอันเกิดจากการมีสังคหวัตถุ โดยแนวทางปฏิบัติอารยะขัดขืนนั้นไม่ระบุกระบวนการหรือวิธีการที่เป็นแบบแผนตายตัวหรือระบุไว้เป็นรูปแบบที่ชัดเจน แต่เป็นการ

วิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ ณ ปัจจุบันนั้น ซึ่งชาวมุขมณฑลสันตติโศกเชื่อว่าเป็นการดำเนินการที่อยู่กับปัจจุบัน โดยเป็นการพิจารณาบริบทของเหตุการณ์แล้วนำมาวิเคราะห์ ซึ่งแนวทางในการปฏิบัติสามารถแบ่งได้ 2 ระดับ ได้แก่

1. ระดับบุคคล คือ การปฏิบัติตามศีล 5 ศีล 8 หรือศีล 227 ข้อ สำหรับสมณะ ตลอดจนการฝึกจิตใจให้มีความอดทน มีเมตตา ปราศจากกิเลส

2. ระดับสังคม คือ ในการปกครองของมุขมณฑลสันตติโศกนั้น มีการยึดถือในหลักคำสอนในเรื่อง อปริหานิยธรรม 7 ซึ่งเป็นธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่รู้จักเสื่อม เป็นเหตุที่ตั้งแห่งความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่นแห่งครวเรือน หมู่คณะ และประเทศชาติ การประชุมโดยยึดหลักเสียงข้างมาก (เยภยยสิกา) เป็นคำตัดสินใจในการดำเนินการ

จากการปฏิบัติตามหลักคำสอนในระดับบุคคลของมุขมณฑลสันตติโศกนั้น เป็นผลทำให้เกิดใจเกิดความสงบและสันติ ปราศจากกิเลส โทสะ โลภะ โมหะ ทำให้สามารถอดทนต่อสิ่งชั่วร้าย เมื่อบุคคลในสังคมมีความสงบ สันติ ปราศจากกิเลส เป็นผลทำให้สังคมไม่มีความแก่งแย่งกัน ทำร้ายกัน ความรุนแรงในสังคมก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ นอกจากนี้มุขมณฑลสันตติโศกมีการยึดถือหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเช่น คำสอนในเรื่องศีลเป็นกิจวัตรประจำวัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามุขมณฑลสันตติโศกมีการปลูกฝังในเรื่องสันติให้อยู่ในแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อปลูกฝังให้เป็นสังคมที่สันติ มีความสงบอยู่ร่วมกันได้โดยสันติสุขอย่างยั่งยืนเช่นเดียวกับสังคมของมุขมณฑลสันตติโศกในปัจจุบัน

ข้ออภิปราย

การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติพุทธสันติวิธีและสันติวิธีตามแนวทางของมุขมณฑลสันตติโศก สามารถแยกประเด็นสรุปได้ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ผลการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดอารยะขัดขืนกับอารยะขัดขืนของสันตติโศกคือ แนวคิดอารยะขัดขืนของมุขมณฑลสันตติโศกถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางสันติวิธี เพราะแนวทางปฏิบัติไม่ว่าจะการดำเนินชีวิตและการ

ออกมาประท้วงโดยแนวทางการยกระดับขึ้นของชุมชนสันติอโศกเป็นวิธีการที่อยู่บนพื้นฐานของการปราศจากความรุนแรงและเป็นไปตามหลักสันติวิธี ในแง่มุมมองของนักวิชาการสันติวิธีและนักวิชาการพุทธศาสนามองว่า อารยะขัดขึ้นของชุมชนสันติอโศกนั้นไม่ใช่แนวทางที่ปฏิบัติตามหลักอารยะขัดขึ้นที่แท้จริง แต่เป็นเพียงการประท้วงธรรมดาไม่สามารถยกระดับเป็นการปฏิบัติอารยะขัดขึ้นได้ โดยให้เหตุผลในแง่ของเป้าหมายในการต่อสู้เรียกร้องของแนวคิดอารยะขัดขึ้นนั้นมีเป้าหมายการเรียกร้องอยู่บนพื้นฐานในแง่ของศีลธรรม ยุติธรรม และคุณธรรม กล่าวคือ อารยะขัดขึ้นเป็นการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ซึ่งการเลือกที่จะต้องขัดขึ้นนั้นจะต้องมาจากการเกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม โดยการละเมิดกฎหมายของสังคมการเมืองด้วยอารยะขัดขึ้นนั้นเป็นวิธีการอันเป็นสันติเพื่อกระตุ้นมโนธรรมสำนึกของสังคม เป็นการกระทำอย่างเปิดเผยและที่สุดยอมรับการลงโทษที่เกิดขึ้นจากการละเมิดอำนาจรัฐของตน ทั้งหมดนี้เป็นหนทางอารยะขัดขึ้น แต่เป้าหมายตามหลักอารยะขัดขึ้นของชุมชนสันติอโศก ตามความคิดเห็นของนักวิชาการพุทธศาสนาและนักวิชาการสันติวิธีนั้นมีความคิดเห็นว่า เป้าหมายในการต่อสู้ทางการเมืองที่มีวัตถุประสงค์ไม่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชนได้มากเท่าที่ควร เนื่องจากยังมีบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับชุมชนสันติอโศกเป็นผลทำให้ไม่สามารถยกระดับเป็นการต่อสู้ของอารยะขัดขึ้นที่แท้จริง แนวทางการต่อสู้ด้วยอารยะขัดขึ้นของชุมชนสันติอโศกนั้นเป็นความพยายามนำหลักการของอารยะขัดขึ้นมาใช้ในการดำเนินการ แต่เป้าหมายของการดำเนินการในครั้งนี้อาจไม่ชัดเจนและมีการอิงแอบกับพรรคการเมือง ทำให้เกิดข้อสงสัยว่าการต่อสู้ด้วยอารยะขัดขึ้นของชุมชนสันติอโศกเป็นไปเพื่อส่วนรวมหรือเพื่อบางกลุ่ม ซึ่งหากต้องการสังคมที่สันติจะต้องได้มาซึ่งวิธีการที่สันติ วิธีการที่สันติจะต้องมีเป้าหมายที่ต้องการสันติ ซึ่งหากระหว่างกระบวนการปฏิบัติพบว่าเป้าหมายที่แท้จริงต้องการสันติจริงหรือไม่ มีข้อเคลือบแคลงก็จะเป็นผลทำให้ไม่สามารถดึงดูดคนในสังคมให้เห็นด้วยได้ ในอีกแง่มุมมองหนึ่งกล่าวได้ว่าแนวคิดอารยะขัดขึ้นของชุมชนสันติอโศกนั้นในแง่มุมมองจำกัดความ แนวคิดพื้นฐาน ตลอดจนกระบวนการพบว่ามีความคล้ายคลึงกับหลักสันติวิธีในการปฏิเสธความรุนแรง เป็นกระบวนการในการขัดขึ้นกฎระเบียบสังคมโดยใช้วิธีการที่สงบ แต่มุมที่แตกต่างของอารยะ

ขัดแย้งของชุมชนสันตโตโคกคือการยึดหลักทางพุทธธรรมมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยจะเน้นกระบวนการปฏิบัติในแง่ของบุคคลมากกว่ายุทธวิธีในเชิงโครงสร้าง ในส่วนนี้ผู้วิจัยมองว่าอารยะขัดแย้งของชุมชนสันตโตโคกไม่สามารถยกระดับเป็นการต่อสู้ตามแนวทางอารยะขัดแย้งอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากการต่อสู้ตามแนวทางอารยะขัดแย้งนั้นจะเป็นการกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงกฎหมายหรือนโยบายบางอย่างของรัฐบาลมากกว่าการแย่งชิงเปลี่ยนแปลงอำนาจรัฐ ระบอบการเมืองหรือรัฐบาล โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองให้ดีขึ้นและเพื่อให้สังคมการเมืองที่เป็นธรรมมากขึ้น เคารพสิทธิเสรีภาพคนอื่นมากขึ้นและเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น และที่สำคัญคือจะต้องยอมรับการลงโทษตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการขัดแย้งหรือการกระทำของตนเองด้วยเช่นกัน ดังที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2551: 20) กล่าวไว้ “ความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายและวิธีการของอารยะขัดแย้งคือ ทั้งเป้าหมายและตัววิธีการอันเป็นหัวใจของ *civil disobedience* ส่งผลในการทำให้สังคมการเมืองโดยรวมมีอารยะยิ่งขึ้น”

ดังนั้น อารยะขัดแย้งของชุมชนสันตโตโคกจึงเป็นเพียงการประท้วงอย่างสันติวิธีในการเรียกร้องโดยปราศจากความรุนแรง เพื่อต้องการก่อให้เกิดการเจรจาข้อยุติตกลงกันโดยไร้ความรุนแรง

ประเด็นที่ 2 การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดพุทธสันติวิธีกับอารยะขัดแย้งของสันตโตโคกนั้น กล่าวได้ว่าแนวคิดอารยะขัดแย้งของชุมชนสันตโตโคกนั้นเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางพุทธสันติวิธี เนื่องจากแนวคิดและแนวทางปฏิบัติอารยะขัดแย้งของชุมชนสันตโตโคกยึดถือหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดทั้งในแง่ในระดับบุคคลและในระดับสังคม เป็นการเรียกร้องที่อยู่บนพื้นฐานของความสงบโดยการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติทั้งในการเรียกร้องและในชีวิตประจำวัน แสดงให้เห็นถึงการมีรากฐานที่สำคัญสำหรับการก่อให้เกิดสังคมสันติที่ยั่งยืน ในการดำเนินการประท้วงเป็นการปฏิบัติในรูปแบบปัจเจกชนซึ่งจะส่งผลในระดับโครงสร้างหรือสังคมต่อไป

ในมุมมองของนักวิชาการสันติวิธีมองว่า อารยะขัดแย้งของชุมชนสันตโตโคกนั้นถือได้ว่าเป็นไปตามพุทธสันติวิธีบางส่วน เนื่องจากการตีความในหลักคำสอน

ของพุทธศาสนาของชุมชนสันตโตโศกนั้นอยู่บนพื้นฐานของการตีความภายใต้ความเข้าใจของผู้นำซึ่งยังขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีความแตกต่างจากพุทธศาสนา เช่นเดียวกันในมุมมองของนักวิชาการพุทธศาสนาที่มีความคิดเห็นว่าแนวคิดและแนวทางปฏิบัติอารยะขัดขืนของสันตโตโศกนั้นถือได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งของพุทธสันติวิธี เนื่องจากแนวทางการปฏิบัติหรือแนวทางการดำเนินงานนั้นเป็นไปตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่เป้าหมายของชาวสันตโตโศกที่ออกมาดำเนินการเรียกร้องของชุมชนสันตโตโศกนั้น เป็นการเรียกร้องที่อยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ทางด้านการเมือง ซึ่งตามแนวทางของพุทธศาสนานั้นย่อมจะต้องไม่เป็นการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ทำให้แนวคิดอารยะขัดขืนของชุมชนสันตโตโศกถือได้ว่าเป็นแนวทางของพุทธสันติวิธีในรูปแบบฐานะเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตได้ แต่ยังไม่สามารถถือได้ว่าเป็นพุทธสันติวิธีที่สมบูรณ์

สรุป

แนวคิดอารยะขัดขืนของชุมชนสันตโตโศกนั้นอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม อันได้แก่ หลักคำสอนเรื่องศีลที่ชาวชุมชนสันตโตโศกยึดถือปฏิบัติกันเป็นนิจ การไม่เห็นแก่ตัว การสร้างลักษณะนิสัยในการละกิเลส เมื่อละกิเลสแล้วก็จะละความเห็นแก่ตัว ความอยากและเป็นผลให้ผู้ปฏิบัติเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น ปฏิเสธการช่วยเหลือสังคม การไม่ปลื้มตัวออกจากสังคมและตัดสินใจโดยอาศัยเสียงข้างมากเป็นหลักในกรณีที่ต้องมีการร่วมกันแก้ไขปัญหาในชุมชน กระบวนการอารยะขัดขืนของชุมชนสันตโตโศกไม่มีการระบุถึงวิธีการหรือกระบวนการที่ชัดเจน การพิจารณากระบวนการอารยะขัดขืนในการดำเนินการประท้วงนั้นจะต้องมีการพิจารณาบริบทสังคมร่วมกันในชุมชน โดยหาข้อเท็จจริงรับฟังข่าวสารและนำเข้าสู่ที่ประชุม ซึ่งชาวชุมชนสันตโตโศกมีการประชุมในชุมชนอยู่เป็นนิจ ตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาในเรื่องอปริหานิยธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความไม่รู้จักเสื่อม เป็นหลักธรรมที่เป็นเหตุแห่งความสามัคคีเป็นปึกแผ่นในการปกครองหรือการอยู่ร่วมกันในสังคมรวมถึงระดับประเทศ

แนวทางเหล่านี้ถือเป็นกระบวนการในการปฏิบัติอารยะขัดขืนเพื่อให้ได้มาซึ่งสังคมที่สันติ

ในแง่มุมมองของแนวทางปฏิบัติอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศกนั้น เป็นแนวทางหนึ่งของพุทธสันติวิธีหรือไม่นั้น จากการศึกษาข้อมูลถือได้ว่าแนวทางอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศกนั้นถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางพุทธสันติวิธี เพราะอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศกยึดถือหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติอย่างเคร่งครัดทั้งในระดับบุคคลและในระดับสังคม ถือว่าเป็นการเรียกร้องที่อยู่บนพื้นฐานของความสงบ สันติ เป็นส่วนหนึ่งของพุทธสันติวิธีในแง่มุมมองของการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการเรียกร้อง และในวิธีการดำเนินชีวิต แต่จุดแตกต่างที่อารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศกไม่สามารถเป็นพุทธสันติวิธีที่สมบูรณ์แบบในการแก้ไขความขัดแย้งได้คือ เป้าหมายของชาวสันติอโศกที่ออกมาดำเนินการเรียกร้องเป็นการเรียกร้องที่อยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ทางด้านการเมือง ซึ่งตามแนวทางของพุทธศาสนานั้นจะต้องไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

กล่าวได้ว่าแนวคิดอารยะขัดขืนของชุมชนสันติอโศกนั้นนับว่าเป็นแนวทางหนึ่งของสันติวิธีในแง่มุมมองของการประท้วงเรียกร้องความต้องการ เป็นกระบวนการเรียกร้องที่ใช้วิธีการที่ปราศจากความรุนแรง มีความสงบ และสันติ เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การก่อให้เกิดการเจรจาข้อยุติตกลงกันโดยไร้ความรุนแรง และต้องการให้สังคมเกิดความสงบเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการประยุกต์ใช้แนวคิดพุทธสันติวิธีเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ เช่น การเมืองในระบอบประชาธิปไตย หลักธรรมจะช่วยสนับสนุนให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ ตั้งคำถามด้วยสติปัญญา แสวงหาข้อเท็จจริง ยอมรับความเห็นต่าง ตรวจสอบ กล่าววิพากษ์วิจารณ์ มีส่วนร่วม เคารพกติกา ทำให้รากฐานทางสังคมและรากฐานทางจิตวิญญาณของคนในสังคม ทั้งทางโลกและทางธรรมเติบโตไปพร้อมกับสังคม ศาสนาและการเมือง

บรรณานุกรม

- ชลากร เทียนส่องใจ. 2553. การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2551. อารยะขัดแย้ง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ธรรมปิฎก, พระ. (ป.อ.ปยุตฺโต). 2546. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แมคคอนแนล, จอห์น. 2538. ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง คู่มือสำหรับชาวพุทธผู้ใฝ่สันติ. แปลโดย พระไพศาล วิสาโล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. 2533. อุดมการณ์ทางการเมืองในพุทธศาสนา: ศึกษากรณีแนวคิดของสำนักสันติอโศก. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- हररषा रम्महा, พระมหา. 2554. พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง. กรุงเทพฯ: เซ็นจูรี่.
- อธิเทพ ผาทา. 2549. การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธรศาสนาเถรวาท: ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณสมณะ 7 และกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับ 2 พ.ศ.2535. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.